

ศุนยตาภาวะกับการดำเนินชีวิตปุถุชน

Sūnyatā with Lifestyle Mortals

ภูริทัต ศรีอราม

Phurithat Sri-aram

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University, Thailand

E-mail: phurithat2007@gmail.com

Received March 23, 2021; Revised April 14, 2021; Accepted September 30, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์แนวทางการนำหลักศุนยตาที่ปรากฏในคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตรมารับใช้กับชีวิตประจำวันของบุคคลทั่วไป ศุนยตาในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตรถ่าวถึงความว่างของบุคคลและความว่างของธรรม, จุดมุ่งหมายเพื่อให้ละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนและของของตน มีใจเสียสละช่วยเหลือผู้อื่น คือการดำรงตนเป็นเสมือนพระโพธิสัตว์, สาระสำคัญกล่าวถึงความศุนยของเบญจขันธ์ หมายถึง การไม่มีตัวตนของเบญจขันธ์ซึ่งเป็นสิ่งปรุงแต่ง เป็นการอธิบายอนัตตาและปฏิเสธสมุปาทในอีกลักษณะหนึ่ง, แนวทางการดำเนินชีวิตปุถุชนตามหลักศุนยตา คือ (1) มีทักษะการพิจารณาปัจจัยแห่งเหตุและผลตามหลักศุนยตา (2) เข้าใจกฎแห่งกรรมตามหลักแห่งเหตุและผล (3) เข้าใจหลักมัชฌิมาปฏิปทา (4) การบำเพ็ญประโยชน์แห่งตน (5) การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น

คำสำคัญ: ศุนยตา; การดำเนินชีวิต; ปุถุชน

Abstract

The purpose of this academic article was to study the Sūnyatā of the Vajracchedika Prajnaparamita Sutra, The Sūnyatā of the Vajracchedika Prajnaparamita Sutra describes the emptiness of the person and the emptiness of the dhamma, the aim of giving away the adherence to self and one's self. Have a selfless heart to help others is the existence of the Bodhisattva, the essence of the Sūnyatā of Benchakhan means the absence of the Benjakhan, which is the flavor. It is an explanation of Anatta and Paticca-samuppada in another way, The approach to human life

according to the Sūnyatā of view, namely (1) having the skill of considering cause and effect according to the Sūnyatā of the eye, (2) understanding the law of karma according to the principles of cause and effect, (3) understanding the middle path, (4) self service, and (5) serving for others.

Keywords: Sūnyatā; lifestyle; mortals

บทนำ

วัชรปรัชญาปารมิตาสูตตรเป็นพระสูตรชั้นหลักอันสำคัญยิ่งสูตรหนึ่งของพระพุทธศาสนาเถรวาท มหายาน พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานย่อมรู้จักคุ้นเคยกับพระสูตรนี้ โดยเฉพาะพุทธบริษัทในประเทศไทย จึงได้จัดพระสูตรนี้เป็นปาฐะที่จะต้องสวดสาธยายในงานพิธีศราทศพรต ดุจเดียวกับการสวดอภิธรรม ของประเทศไทย

นิกายเซ็นถือว่าวัชรปรัชญาปารมิตาสูตตรเป็นดุจกุญแจที่จะไขให้ผู้ปฏิบัติธรรมบรรลุถึงความ เป็นพุทธะโดยฉับพลัน ทศณะนี้พบได้ในประวัติของท่านสมณะฮุยเล้งหรือเว่ยหล่าง คณาจารย์องค์ที่ 6 ของนิกายเซ็นสมัยราชวงศ์ถัง เมื่อท่านยังครองเพศเป็นฆราวาสอยู่ วันหนึ่งได้สดับข้อธรรมในวัชร ปรัชญาปารมิตาสูตตรจากอุบาสกคนหนึ่งว่า “...พึงยังจิตมิให้มีความยึดถือผูกพันในสภาวะใด ๆ...” ธรรมจักขุกับังเกิดแก่ท่านโดยทันที (เสถียร โปธิ์นทะ, 2516)

หลักธรรมซึ่งปรากฏในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตตรว่าโดยสรุปแล้วก็คือการปฏิเสธความมีอยู่แห่ง “ตัวตนหรือผู้รู้” และปฏิเสธความมีอยู่แห่ง “สิ่งที่รู้” กล่าวคือปฏิเสธอหังการและมมังการนั่นเอง เมื่อ ละความยึดถือผูกพันในตัวเองและของ ๆ เราได้ จึงจะเป็นความหลุดพ้นวิเศษชนิดแท้ ฉะนั้น สำนวน ไวยากรณ์ในพระสูตรนี้จึงกล่าวยกย้ายทวนไปทวนมา เพื่อชักพอกความเข้าใจในเรื่องอนัตตาให้ชาวสว่าง แจ่มชัด เมื่อปฏิเสธความมีอยู่ของตัวตนและของ ๆ ตนแล้ว จะสรุปความตอนท้ายของทุกตอนว่า เป็น ลักแต่ชื่อเรียกว่าอย่างนั้นอย่างนี้ทุกครั้งไป เพื่อแสดงให้รู้ว่าเมื่อเราเข้าถึงข้อเท็จจริงในปรมัตถธรรม แล้ว ต้องยอมรับสมมติบัญญัติของโลกไม่เป็นคนขวางโลก (เสถียร โปธิ์นทะ, 2516)

พุทธศาสนมหายานเชื่อว่า ผู้ที่จะเข้าถึงสภาวะนิพพานได้ต้องเป็นพระโพธิสัตว์และพัฒนาจาก พระโพธิสัตว์ไปสู่ความเป็นพระพุทธเจ้า อาจมองได้ว่าเป็นพุทธปรัชญาของพุทธศาสนมหายานอย่าง หนึ่งที่สะท้อนถึงกระบวนการพัฒนาปุถุชนบุคคลไปสู่อริยบุคคล เนื่องจากการที่เสนอว่าพระโพธิสัตว์ ต้องพัฒนาไปสู่ความเป็นพระพุทธเจ้าคือการเป็นผู้มีความรู้แจ้งอย่างสิ้นเปี่ยม (ชินินทร์ ผ่องสวัสดิ์, 2558)

พระโพธิสัตว์ผู้ยังไม่บรรลุพระโพธิญาณ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์บำเพ็ญบารมี เป็นผู้มีความเพียร พยายามฝึกฝนพัฒนาตนและสังเคราะห์ผู้อื่น และยังมีภาวะของปุถุชนอยู่บ้าง จริยาของพระโพธิสัตว์จึง สามารถนำมาเป็นแบบอย่างของปุถุชนทั่วไปได้ พร้อมกับควรตั้งเป้าหมายเพื่อการเข้าใจหลักธรรม

สำคัญคือ หลักศูนยตาในพระพุทธานามายาน เพราะสภาวะธรรมชาติเหล่านี้มีอยู่รอบตัวในการดำเนินชีวิตประจำวัน ถ้ามีความเข้าใจเหตุปัจจัยสัมพันธ์อย่างง่ายรอบตัวด้วยการอบรมบ่มเพาะเรื่องความว่างก็จะปล่อยวางความทุกข์ใจลงไปได้บ้าง จึงควรพัฒนาทักษะการพิจารณาเหตุและผลที่เกิดขึ้นใกล้ตัว เข้าใจความไม่มีตัวตนที่แท้จริง ดำเนินชีวิตปกติของปุถุชนที่เข้าใจสภาวะธรรมชาติ มีความพยายามฝึกฝนลดละสิ่งที่ไม่จำเป็นอันจะเกิดโทษกับตนเองและคนรอบข้าง ดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมเพียงให้มีความสุขสำหรับตนในปัจจุบันและช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถ

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นทำให้สามารถศึกษาศูนยตาภาวะกับการดำเนินชีวิตปุถุชน โดยศึกษาศูนยตาภาวะในวัชรปรัชญาปารมิตาสูต และวิเคราะห์ศูนยตาภาวะกับการดำเนินชีวิตปุถุชน และนำเสนอแนวทางและองค์ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของปุถุชนโดยอาศัยความเข้าใจในหลักศูนยตาภาวะได้

ความหมายและความสำคัญของหลักศูนยตาของมหายาน

คำว่า สุญตา น. ความว่างเปล่า. (ป. สุญญตา; ส. ศูนยตา) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) คำว่า สุญญตา เป็นคำภาษาบาลี และคำว่า ศูนยตา เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่าความว่างเปล่า

มหายานให้ความสำคัญกับหลักศูนยตา เช่น นิกายโยคาจาร กล่าวถึงศูนยตาว่าไม่ใช่เป็นการสูญสิ้นอย่างสิ้นเชิง หรือทัศนะของ Suzuki กล่าวว่า “ความว่าง (Voidness) เป็นความว่างเปล่าในความรู้สึกที่ว่า มันเป็นอิสระจากข้อจำกัดของความรู้ที่เกี่ยวข้องกัน” (Beatrice Lane Suzuki, 1981)

ท่านนาคารชุน มีทัศนะว่า ความเข้าใจหลักศูนยตาเป็นการเข้าใจสภาวะแห่งโลกุตตระ ท่านจะเน้นย้ำคำสอนเรื่องศูนยตาหรือความว่าง และว่าศูนยตาไม่ใช่ความเห็นหรือทฤษฎี แต่เป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ตั้งแต่ต้นเพื่อละวางทิฐิหรือทฤษฎีทั้งหมด เมื่อใช้แล้วก็ให้ละวางเสีย เพื่อไปสู่เป้าหมายแห่งความหลุดพ้นจากทิฐิหรือทฤษฎีทั้งปวง และอยู่ในโลกนี้เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป (สมบัติ มั่งมีสุขศิริ, 2559)

คัมภีร์หฤทัยสูตรว่าด้วยความว่างและปัญญาบารมี ได้กล่าวว่า ชั้น 5 หรือร่างกายของมนุษย์และสัตว์ ไม่เป็นอิสระที่สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง เพราะมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต้องอิงอาศัยภาวะอื่นตามธรรมชาติ ดังนั้น สภาวะธรรมชาติที่แท้จริงจึงเป็นความว่าง ชั้น 5 หรือร่างกายจึงเป็นความว่าง แม้อาศัยอยู่ก็ไม่ควรยึดถือว่าเป็นของตน

สรุปได้ว่า คำว่า ศูนยตา แปลว่า ความว่างเปล่า แต่ความหมายของศูนยตาในพระพุทธานามายาน ไม่ได้หมายถึงการสูญสิ้นอย่างสิ้นเชิง เป็นความว่างเปล่าที่เข้าใจว่า มันเป็นอิสระจากกันของสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การพิจารณาชั้น 5 ที่ประกอบกันขึ้นเป็นชีวิตมนุษย์ มีระบบกระบวนการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการแปรปรวนเสื่อมสภาพสูญสลายในที่สุด มนุษย์เพียงรู้วิธีบำรุงดูแลรักษา แต่ก็ไม่ใช้เจ้าของที่แท้จริง เพราะแม้จะต้องการมีชีวิตดำรงอยู่ไม่อยากจะตายแต่ก็ต้องตายลงในที่สุด การทำความเข้าใจศูนยตาจึงเป็นการเข้าใจเหตุปัจจัยให้เกิด ตั้งอยู่และดับไป เข้าใจความไม่มีตัวตน ความว่างเปล่าและสามารถฝึกฝนการปล่อยวางในการดำเนินชีวิตลงได้บ้าง

ศูนยตาภาวะในวัชรปรัชญาปารมิตาสูต

พระพุทธเจ้าทรงตรัสศูนยตาในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตว่า พระโพธิสัตว์ ควรเป็นผู้ฝึกฝนจิตของตนเองให้เข้าใจความว่างเปล่า มีความตั้งใจโปรดสัตว์ทั้งหลายให้บรรลुพระนิพพาน แต่ก็ไม่ยึดติดในตัวตนและสิ่งทั้งหลาย ถ้ายังมีความยึดถืออยู่ก็ไม่ชื่อว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ศูนยตาในคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูต กล่าวถึงศูนยตา 2 ประเภท คือ ระดับที่กล่าวถึงบุคคลว่างเรียกว่า บุคคลศูนยตา และระดับที่กล่าวถึงธรรมว่าง เรียกว่าธรรมศูนยตา

พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ว่า จักต้องไม่ยึดติดอยู่ในธรรม กล่าวคือจักบำเพ็ญทานด้วยความไม่ยึดถือผูกพันในรูป ไม่ยึดถือผูกพันในเสียง กลิ่น รส สัมผัส และบำเพ็ญทานด้วยความไม่ยึดถือผูกพันในธรรมารมณั พระโพธิสัตว์พึงบำเพ็ญทานด้วยความไม่ยึดถือผูกพันในการบำเพ็ญทาน ย่อมได้รับผลแห่งบุญกุศลมากมาย

ทรงตรัสถึงสิ่งที่มีลักษณะทั้งปวงว่า เป็นมายา ถ้าสามารถเข้าใจลักษณะทั้งปวง ตามความเป็นจริงว่าเป็นความว่างเปล่าก็เข้าใจพระพุทธองค์ได้ รวมถึงพระอริยบุคคล 4 จำพวก โดยความเป็นจริงแล้วก็ไม่มีความใดที่จะได้ชื่อว่าเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ เพราะเป็นสักแต่ชื่อเรียกอย่างนั้นเท่านั้น แม้รูปกาย ปรมาณู โลกธาตุ มหาปุริสลักษณะ 32 ประการ ทั้งหมดล้วนเป็นสิ่งสักว่าอย่างนั้นอย่างนี้ โดยความจริงไม่มีสภาวะอย่างนั้นอยู่เลย (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2536) ลักษณะนี้จัดเป็นบุคคลศูนยตา

ส่วนที่เป็นธรรมศูนยตา ก็ไม่มีสภาวะใดที่เรียกว่าพระอนุตรสัมมาสัมโพธิและไม่มีธรรมที่พระองค์ทรงแสดงและจากความสูญของธรรมที่ไม่มีสภาวะคงที่ถาวรนี้ จึงแบ่งประเภทพระอริยบุคคลได้ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามเหตุปัจจัย พระอริยบุคคลแต่ละระดับจึงเกิดขึ้นได้ตามการเจริญในอริยมรรค ในอีกมุมมองหนึ่งถ้าหากมีอรรถาภิธานที่ถาวรซึ่งไม่เป็นศูนยตาแล้วการเจริญอริยมรรคก็ทำให้ปุถุชนเปลี่ยนแปลงเป็นอริยบุคคลไม่ได้นั่นเอง

พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า บุคคลใดได้สดับพระธรรมบรรยายนี้บังเกิดจิตศรัทธาอันบริสุทธิ์แม้เพียงชั่วขณะเดียว จักได้บรรลุบุญกุศลอันจักประมาณมิได้เลย เพราะสรรพสัตว์เหล่านี้ย่อมไม่มีจิตยึดถือผูกพันในลักษณะ ในอาตมะ บุคคลละ สัตวะ และชีวะ ตามที่ตถาคตพร่ำสอนอยู่เสมอว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงกำหนดรู้ว่าธรรมะที่เราแสดงมีอุปมาดังผู้อาศัยพวงแพ แม้แต่ธรรมก็ยังต้องละเสีย จักกล่าวไปใยกับอธรรมเล่า” (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2516)

ทรงตรัสถึงความสำคัญของวัชรปรัชญาปารมิตาสูตนี้ว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตลอดจนพระพุทธานุตรสัมมาสัมโพธิธรรมทั้งปวงล้วนมีกำเนิดจากพระสูตรนี้ และสิ่งที่เรียกว่าพระพุทธธรรมนั้น โดยความจริงแล้วก็ไม่มีความสภาวะพระพุทธานุตรธรรมนั้นเลย, โดยความจริงแล้วก็ไม่มีความสภาวะแห่งปรัชญาปารมิตาเลย เป็นสักแต่ชื่อเรียกว่า ปรัชญาปารมิตาเท่านั้น

พระโพธิสัตว์พึงเป็นผู้ละความยึดถือในลักษณะทั้งปวง แล้วมุ่งต่อพระอนุตรสัมมาสัมโพธิ พึงยังจิตมิให้ยึดถือผูกพันในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณฺ์ ไม่มีความยึดถือผูกพัน เพราะจิตที่ควรบรรลุนุตรสัมมาสัมโพธิ ต้องเป็นจิตชนิดที่ปราศจากความยึดถือผูกพัน

การเข้าถึงพระนิพพานต้องมีความเข้าใจในศูนยตา จึงเกิดปรัชญาปารมิตตาสูตร และการรู้หรือเข้าใจถึงความว่างหรือศูนยตานี้ เป็นปรัชญาธรรมของนักปราชญ์พุทธศาสนamahayan ซึ่งท่านนาคารชุนแห่งสำนักมัธยมิกะ ได้สะท้อนให้เห็นว่าสำนักความคิดนี้เชื่อและศรัทธาทรรคนะแห่งความเป็นกลาง จะว่าไปแล้วปรัชญาธรรมของท่านนาคารชุนเป็นเสมือนการย้อนให้ระลึกถึงพุทธทรรคนะของพระพุทธเจ้าในพุทธศาสนาตั้งเดิมคือ มัชฌิมาปฏิปทา ที่รู้จักกันในหลักธรรมแห่งทางสายกลาง (ชินนทร์ ผ่องสวัสดิ์, 2558) และความหมายของศูนยตาก็ไม่ได้แตกต่างจากปัจจุสมุปบาทหรือปัจจุยตา ซึ่งท่านนาคารชุนก็ยืนยันในมูลมัธยมิกการิกาซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ท่านนาคารชุนรจนาขึ้นไว้ว่า ศูนยตานี้เป็นผลลัพธ์ของปรตติยสมุปบาท หรือปัจจุสมุปบาทในภาษาบาลี (Santina, 1986)

สรุปได้ว่าวัชรปรัชญาปารมิตตาสูตร กล่าวหลักปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ที่ควรฝึกฝนพัฒนาตนให้เข้าใจศูนยตา ฝึกการปล่อยวางในตนและในธรรม ฝึกฝนตนเองด้วยหลักธรรมที่ควรปฏิบัติและช่วยเหลือผู้อื่น แต่ก็ไม่ยึดถือในตนและไม่ยึดถือในธรรม เข้าใจหลักธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัยสัมพันธ์ เข้าใจความไม่มีตัวตนที่แท้จริงเพราะทุกสิ่งมีเหตุปัจจัยให้เกิดและเหตุปัจจัยให้ดับตามหลักปัจจุสมุปบาท ทำให้สามารถเข้าใจหลักศูนยตาเพิ่มมากขึ้นด้วย

ทัศนะของนักปราชญ์ต่อศูนยตาภาวะในวัชรปรัชญาปารมิตตาสูตร

วคิน อินทสระ (2550) กล่าวถึงปรัชญาปารมิตตาสำคัญต่อการเข้าถึงความรู้แจ้งว่า ผู้ศึกษาต้องเข้าใจถึงความว่างหรือศูนยตา 2 อย่าง คือ บุคคลศูนยตา รู้ถึงความไม่มีตัวตน และธรรมศูนยตา รู้ถึงความไม่มีของธรรม คือ การปล่อยวางจากสรรพสิ่งทั้งปวง

สำนักของท่านนาคารชุน แสดงให้เห็นว่าพุทธปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนamahayan ไม่ได้ห่างไกลจากพุทธศาสนาตั้งเดิมและพุทธศาสนาเถรวาท แต่มีการเสริมขั้นตอนในระหว่างปฏิบัติไปถึงพระนิพพาน มีหลักธรรมไตรสิกขาและหลักธรรมบางอย่างที่มีความเกี่ยวข้องกับพระนิพพาน เช่น อริยสัจ 4 และปัจจุสมุปบาท ยังคงมีอิทธิพลต่อพุทธปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนamahayan (ชินนทร์ ผ่องสวัสดิ์, 2558)

ท่านนาคารชุนใช้แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเน้นภาษาธรรม โดยเฉพาะคำสอนเรื่องศูนยตาและปัจจุสมุปบาท หากมองเพียงผิวเผิน เราอาจจะเข้าใจว่าคัมภีร์มูลมัธยมิกการิกานี้เป็นแนวภาษาธรรม คือ เน้นความลึกซึ้ง ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งหลากหลาย แม้ท่านนาคารชุนจะใช้ภาษาธรรม แต่กลับพยายามใช้ภาษาธรรมอธิบายให้เข้าใจภาษาคนแบบง่าย ๆ ในที่สุด (สมบัติ มั่งมีสุขศิริ, 2559)

ท่านพุทธทาสกล่าวถึง ภาษาคน ภาษาธรรม มีข้อแตกต่าง คือ ภาษาคนเกี่ยวข้องกับเรื่องวัตถุ สามารถเห็นด้วยตาหรือสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส ส่วนภาษาธรรมมุ่งถึงเรื่องที่เป็นนามธรรม ไม่

สามารถเห็นหรือสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั่วไปของมนุษย์ ต้องรับรู้ด้วยปัญญาในหมู่ชนผู้มีประสบการณ์อย่างเดียวกัน คือ ผู้บรรลุหรือผู้เห็นธรรมเท่านั้น การตีความเช่นนี้เป็นทัศนะที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดเรื่อง “ปรัชญาและภาษา” ของกลุ่มนักปรัชญาตะวันตกสำนักประสบการณ์นิยม (Empiricist) ที่มีแนวคิดที่ว่าภาษาที่มีความหมายอย่างแท้จริงต้องสื่อถึง “สิ่ง” ที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสเท่านั้น ส่วนนามธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นคำศัพท์ เช่น นิพพาน ความว่าง ก็เป็นคำที่ “ไร้ความหมาย” เพราะไม่อาจรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส (สมบัติ มั่งมีสุขศิริ, 2559)

สมภาร พรหมทา เห็นด้วยกับนักปรัชญาภาษาสำนักประสบการณ์นิยมในบางแง่มุม คือ ภาษาที่สามารถสื่อถึงสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสจึงเป็นภาษาที่มีความหมาย แต่มีความเห็นแตกต่างว่าคำศัพท์นามธรรม เช่น นิพพาน ความว่าง เป็นต้น ไม่ได้ “ไร้ความหมาย” เห็นว่าต้องแยกเป็นสองส่วนคือ ความเชื่อทางอภิปรัชญากับการประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม แม้ความเชื่อทางอภิปรัชญาจะไม่สามารถสัมผัสได้ แต่สามารถส่งเสริมให้เราปฏิบัติตามหลักศีลธรรมได้ และสามารถรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสได้จริง (สมบัติ มั่งมีสุขศิริ, 2559)

สรุปได้ว่า ทัศนะของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า ควรเข้าใจถึงศูนยตาหรือความว่างทั้งในตนหรือบุคคลและในธรรม ศึกษาเพื่อรู้ถึงความไม่มีตัวตนและความไม่มีของธรรมมีเป้าหมายเพื่อปล่อยวางจากสิ่งทั้งปวงได้ แม้จะเข้าใจความว่างของตัวตนและสภาวะธรรมแต่ก็อาศัยธรรมฝึกฝนตนตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งแนวทางที่จะนำมาใช้สำหรับปุถุชนทั่วไปคือเข้าใจเหตุปัจจัยให้เกิดผลดีจากการปฏิบัติตามหลักจริยธรรม พร้อมกับเข้าใจว่าแม้จะอาศัยธรรมแต่ก็ไม่ควรยึดมั่นในธรรมมากเกินไป

วิเคราะห์ศูนยตาภาวะในวัชรปรัชญาปารมิตาสูต

ศูนยตาภาวะเมื่อเทียบกับความขาดสูญซึ่งเป็นอุจเฉททิวฐิ มีลักษณะแตกต่างกัน เพราะวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรกล่าวถึงความศูนยของขั้น 5 หมายถึง การไม่มีตัวตนของขั้น 5 ซึ่งเป็นสิ่งปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย ขั้น 5 เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย ดำรงอยู่ตามเหตุปัจจัยและดับสลายไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีตัวตนบุคคลที่แท้จริงในขั้น 5 แม้มนุษย์จะอาศัยขั้น 5 แต่ก็บังคับขั้น 5 ไม่ให้ตายไม่ได้เป็นต้น จึงไม่ใช่เจ้าของในขั้น 5 แต่ขั้น 5 ก็มีสภาวะให้เห็นอยู่ ดำรงอยู่ตามเหตุปัจจัยไม่ได้ขาดสูญตามทัศนะของอุจเฉททิวฐิ

หลักอนัตตาในไตรลักษณ์ที่พิจารณาขั้น 5 ว่าไม่เที่ยงมีความแปรปรวนเสื่อมสลาย เป็นทุกข์เพื่อคงทนอยู่ในสภาวะเดิมไม่ได้ เมื่อเห็นว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์และจะต้องสูญสลายตามลง จึงเป็นอนัตตาตามสภาวะที่ไม่มีตัวตนคงอยู่และไม่อยู่ในอำนาจที่จะควบคุมไปตามความต้องการได้ ลักษณะนี้เป็นหลักอนัตตา ส่วนหลักศูนยตาจะพิจารณาตามเหตุปัจจัยให้เกิด ให้ตั้งอยู่และดับสลายไป ตามหลักปฏิจจสมุปบาท ศูนยตาเป็นความว่างจากตัวตนหรืออัตตามีเพียงเหตุปัจจัยเกิดดับเท่านั้น โดยลักษณะความเข้าใจของอนัตตาและศูนยตาเป็นการเข้าใจความไม่มีตัวตนในขั้น 5 เหมือนกัน คือต่างกันโดยวิธีการด้วยอนัตตาพิจารณาตามหลักไตรลักษณ์ ส่วนศูนยตาพิจารณาตามหลักปฏิจจสมุปบาทหรือมัชฌิมาปฏิปทา

ท่านนาคคารชุนแสดงความเห็นว่า ควรฝึกทักษะการพิจารณาเหตุผล เพื่อเข้าใจศูนยตาหรือความว่าง เป็นการฝึกให้เห็นความจริงว่าไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นการสั่งสมทักษะการพิจารณาเพื่อความหลุดพ้นหรือเพื่อบรรลุพระนิพพานในที่สุด

การตีความศูนยตาเพื่อให้มีคุณค่าทางจริยธรรมโดยกำหนดกรอบไว้ 2 ด้าน คือ 1) เพื่อเข้าใจชีวิตปราศจากสภาวะที่เที่ยงแท้ถาวร มีเพียงเหตุปัจจัยให้เกิดและดับตามหลักศูนยตา กับปฏิจจสมุปบาท 2) เพื่อเหตุคุณค่าด้านจริยธรรม ชีวิตมีคุณค่าเพราะศูนยตาปราศจากสภาวะที่เที่ยงแท้ถาวร และความเปลี่ยนแปลงทำให้สามารถพัฒนาให้ดีขึ้น การพิจารณาศูนยตาในแบบที่อิงอาศัยกันสอดคล้องกับกฎแห่งเหตุผลที่โยงไปถึงกฎแห่งกรรม มีผู้ทำกรรมมีผู้รับผลแห่งกรรม ซึ่งอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ และในกรอบแห่งปฏิจจสมุปบาท จึงทำให้เห็นคุณค่าทางจริยธรรม ทำให้มีกำลังใจในการทำความดีเพื่อพัฒนาตนเองได้

สรุปได้ว่า ศูนยตาภาวะคือเข้าใจความไม่มีตัวตนบุคคลที่แท้จริงในชั้น 5 ต่างจากอุจเฉทปฏิญญาที่เห็นว่าชั้น 5 ขาดสูญไม่เป็นไปตามเหตุปัจจัย อนัตตาและศูนยตาเป็นการเข้าใจความไม่มีตัวตนในชั้น 5 เหมือนกัน คือต่างกันโดยวิธีการด้วยอนัตตาพิจารณาตามหลักไตรลักษณ์ ส่วนศูนยตาพิจารณาตามหลักปฏิจจสมุปบาทหรือมัชฌิมาปฏิปทา ควรฝึกทักษะการพิจารณาเหตุผล เพื่อเข้าใจศูนยตาหรือความว่าง และเพื่อให้เกิดคุณค่าทางจริยธรรม คือ เข้าใจชีวิตปราศจากสภาวะที่เที่ยงแท้ถาวร มีเพียงเหตุปัจจัยให้เกิดและดับตามหลักศูนยตา กับปฏิจจสมุปบาท ให้เห็นชีวิตมีคุณค่าเพราะศูนยตาปราศจากสภาวะที่เที่ยงแท้ถาวร และความเปลี่ยนแปลงทำให้สามารถพัฒนาความประพฤติที่ดีและได้รับผลดีได้

แนวทางการดำเนินชีวิตปุถุชนตามหลักศูนยตา

คัมภีร์มูลมาถยมิกการิกาของท่านนาคคารชุนใช้คำว่า ธรรม แทนคำว่า กรรม เพื่อหมายถึงชีวิตดงามทางศีลธรรมหรือกุศลกรรม และมี 2 นัย คือ 1) อัตตสังวร การสำรวมหรือจัดระเบียบกาย วาจาใจของตนเอง 2) ปรัตถกณะ การบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น นัยแห่งธรรมทั้ง 2 ประการเป็นพื้นฐานแห่งพฤติกรรมดงามตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ท่านยืนยันว่า อัตตสังวร คือความจำเป็นเบื้องต้น และปรัตถกณะคือการกระทำเพื่อผู้อื่น ท่านเห็นว่าพระโพธิสัตว์ต้องเอาใจใส่ถือปฏิบัติบำเพ็ญทั้ง 2 ส่วนควบคู่กันไป คำว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือ ถือปฏิบัติบำเพ็ญทั้ง 2 ส่วนเท่าเทียมกัน แม้ว่าในยุคสมัยของท่านจะมีกระแสแห่งการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นแรงมาก แต่ท่านเห็นว่าการฝึกฝนอบรมตนและการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น เป็นกิริยา 2 ประการแห่งความเป็นมิตร “จงเป็นมิตรกับตัวเองและผู้อื่น ซึ่งจะอำนวยประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า ท่านนาคคารชุนยึดมั่นอุดมการณ์พระโพธิสัตว์แบบเถรวาทและมหายานเท่าเทียมกันและควบคู่กันไป ทำให้เห็นเป้าหมายทางปรัชญาของสำนักมาถยมิกะ ว่าอยู่ที่คุณค่าทางจริยธรรม (พระศรีคัมภีร์ญาณ, 2556)

ตารางที่ 1 จากการศึกษาศูนยตาภาวะในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ทศนะของนักปราชญ์สำนักต่างๆ ทำให้ได้แนวทางการดำเนินชีวิตปุถุชนตามหลักศูนยตา ดังนี้

ที่	การศึกษาศูนยตาภาวะ	แนวทางการดำเนินชีวิตปุถุชน
1.	ตามทศนะของท่านนาคารชุน กล่าวถึงชีวิตปราศจากสภาวะที่เที่ยงแท้ถาวรไม่มีรากฐานถาวร และสภาวะแห่งศูนยตาเป็นลักษณะที่เกิดจากมีเหตุเป็นปัจจัยทำให้เกิดผลอันปรากฏเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งสิ่งที่ปรากฏเห็นนั้นถือว่าไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริงหรือปราศจากสภาวะที่เที่ยงแท้ถาวร จึงเรียกสิ่งที่ปรากฏเห็นนั้นว่าเป็นศูนยตา และการมีเหตุปัจจัยให้เกิดเป็นศูนยตานั้นก็เป็นลักษณะเดียวกันกับหลักปฏิจจสมุปบาท ดังนั้นหลัก การดำเนินชีวิตของปุถุชนที่อิงอาศัยหลักศูนยตาจึงควรมีทักษะการพิจารณาปัจจัยแห่งเหตุและผลตามธรรมชาติแห่งความเป็นจริง	1) มีทักษะการพิจารณาปัจจัยแห่งเหตุและผลตามหลักศูนยตา
2.	ด้วยหลักศูนยตากล่าวถึงเหตุปัจจัยทำให้เกิดผลในด้านจริยธรรมอันมีหลักศีลธรรมจากความประพฤติที่ดีแห่งกุศลกรรมและความประพฤติที่ไม่ดีอันเป็นอกุศลกรรม ก็ทำให้เกิดผลของการกระทำตามเหตุของความประพฤติได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น การเข้าใจกฎแห่งกรรมจากการประพฤติกรรมดีและไม่ดีจึงสามารถนำมาเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตของปุถุชนได้	2) เข้าใจกฎแห่งกรรมตามหลักแห่งเหตุและผล
3.	ตามทศนะของท่านนาคารชุนเห็นว่าความเข้าใจในหลักมัชฌิมาปฏิปทา ทำให้เกิดประโยชน์ต่อทัศนคติการดำเนินชีวิต ไม่สุดโต่งทั้งพฤติกรรมที่หลงไหลในโลกีย์วิสัยมีกิเลสกำเริบเป็นต้นมากเกินไปและไม่ปฏิบัติแบบทรมานตนจนเกินไป รวมทั้งเข้าใจกฎแห่งธรรมชาติตามเหตุปัจจัยให้เกิดผลและเข้าใจกฎแห่งกรรมตามที่กล่าวมาแล้ว และเข้าใจประโยชน์จากการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพจนบริบูรณ์ตามความสามารถและนำไปใช้บำเพ็ญประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับผู้อื่นได้ ความเข้าใจในหลักมัชฌิมาปฏิปทานี้จึงเป็นทัศนคติที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของปุถุชนได้	3) เข้าใจหลักมัชฌิมาปฏิปทา

ที่	การศึกษาศูนยตาราภาวะ	แนวทางการดำเนินชีวิตปฤชชน
4.	นิกายมาชยมิกะอันมีทัศนะมาจากคัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร แสดงหลักธรรมปฏิบัติหรือจริยธรรมสำหรับผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงนิรวาณ ซึ่งเป็นความจริงขั้นสูงสุดไว้ 6 ประการ เรียกว่า บารมี 6 ของพระโพธิสัตว์หรือผู้จะเป็นพระโพธิสัตว์ คือ (1) ทาน การให้มั่งทั้งวัตถุทานและอภัยทาน (2) ศีล คือ ความประพฤติดี ละชั่ว (3) ขันติ คือ ความอดกลั้น (4) วิริยะ คือ ความเพียรหรือความพยายาม (5) ธ्यानหรือสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่นแน่วแน่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง เพื่อให้เกิดปัญญาอันบริสุทธ์ (6) ปัญญา คือ ความรู้อันเป็นเหตุให้บรรลุโพธิสัตว์ภูมิ และพุทธภูมิได้ในที่สุด	4) การบำเพ็ญประโยชน์แห่งตน
5.	เป็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ตามทัศนะของพระพุทธานามหายาน เป็นผู้ประกอบด้วยความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และปฏิบัติในมหาปณิธาน 4 ประการ (1) เราจักโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หมดสิ้น เราจะต้องปลดปล่อยให้พ้นทุกข์ (2) เราทำลายกิเลสทั้งหลายให้หมดสิ้น เราจะต้องละทิ้งทำลายให้หมด และปรารถนาที่จะให้สรรพสัตว์ทำลายกิเลสเหล่านั้นด้วย (3) เราจะต้องบรรลุธรรมทั้งหลายให้เจนจบ เราจักต้องเรียนรู้และทำความศึกษาปฏิบัติ (4) เราจะต้องบรรลุพุทธภูมิให้จงได้	5) การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น

สรุปได้ว่า แนวทางการดำเนินชีวิตปฤชชนตามหลักศูนยตา เริ่มจากการมีทักษะการพิจารณาปัจจัยแห่งเหตุและผลตามหลักศูนยตา เข้าใจกฎแห่งกรรมตามหลักแห่งเหตุและผล เข้าใจในหลักมัชฌิมาปฏิปทา ทำให้เกิดประโยชน์ต่อทัศนคติการดำเนินชีวิต บำเพ็ญประโยชน์แห่งตนและบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น โดยมีจริยาของพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่าง มีบารมี 6 และมหาปณิธาน 4 เป็นต้น

สรุป

คำว่า ศุณยตา แปลว่า ความว่างเปล่า แต่ความหมายของศุณยตาในพระพุทธศาสนามหาญาณ ไม่ได้หมายถึงการสูญสิ้นอย่างสิ้นเชิง เป็นความว่างเปล่าที่เข้าใจว่า มันเป็นอิสระจากกันของสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน คัมภีร์วัชรปรัชญาปารมิตาสูตกร กล่าวหลักปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ที่ควรฝึกฝนพัฒนาตนให้เข้าใจศุณยตา ฝึกการปล่อยวางในตนและในธรรม ฝึกฝนตนเองด้วยหลักธรรมที่ควรปฏิบัติและช่วยเหลือผู้อื่นแต่ก็ไม่ยึดถือในตนและไม่ยึดถือในธรรม เข้าใจหลักกรรมชาติแห่งเหตุปัจจัยสัมพันธ์ เข้าใจความไม่มีตัวตนที่แท้จริงเพราะทุกสิ่งมีเหตุปัจจัยให้เกิดและเหตุปัจจัยให้ดับตามหลักปฏิจจสมุปบาท ความเข้าใจหลักศุณยตาต่างจากอุจเฉทปฏิจจสมุปบาทที่เห็นว่าชั้น 5 ชาตสุญญไม่เป็นไปตามเหตุปัจจัย หลักอนัตตาและศุณยตาเป็นการเข้าใจความไม่มีตัวตนในชั้น 5 เหมือนกัน สิ่งที่ควรฝึกฝนเพื่อพัฒนาตนเองคือการฝึกทักษะพิจารณาเหตุผล เพื่อเข้าใจศุณยตาหรือความว่างและเพื่อให้เกิดคุณค่าทางจริยธรรม จึงได้แนวทางการดำเนินชีวิตปุถุชนตามหลักศุณยตา เริ่มจากการมีทักษะการพิจารณาปัจจัยแห่งเหตุและผลตามหลักศุณยตา เข้าใจกฎแห่งกรรมตามหลักแห่งเหตุและผล เข้าใจในหลักมัชฌิมาปฏิปทา ทำให้เกิดประโยชน์ต่อทัศนคติการดำเนินชีวิต บำเพ็ญประโยชน์แห่งตนและบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น โดยมีจริยาของพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่าง มีบารมี 6 และมหาปณิธาน 4 เป็นต้น จัดเป็น 5 ข้อ คือ 1) มีทักษะการพิจารณาเหตุผล 2) เข้าใจกฎแห่งกรรม 3) เข้าใจหลักมัชฌิมาปฏิปทา 4) การบำเพ็ญประโยชน์ตน 5) การบำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่น

เอกสารอ้างอิง

- ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์. (2558). พุทธปรัชญาการศึกษาในพุทธศาสนามหาญาณ. *วารสารมนุษยศาสตร์สาร*, 16(1), 109-126.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์). (2556). *พุทธปรัชญา*. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วดิน อินทสระ. (2550). *สาระสำคัญของพุทธปรัชญามหาญาณ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมดา.
- สมบัติ มั่งมีสุขศิริ. (2559). ภาษาคน ภาษาธรรมของพระนาคราชในคัมภีร์ “มูลมัธยมกการิกา”. *ธรรมธารา วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา*, 2(1), 35-65.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2516). *ชุมนุมพระสูตรมหาญาณ*. กรุงเทพฯ: บรรณาคาร.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2536). *วัชรปรัชญาปารมิตาสูตกร*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Santina, P. D. (2008). *Madhyamaka Schools in India: A Study of the Madhyamaka Philosophy and of the Division of the System into the Prāsaṅgika and Svātantrika Schools*. Delhi: Motilal Banarsidass.

Suzuki, B. L. (1981). *Mahayana Buddhism*. (4th ed.). London: George Allen & Unwin.